

Esteetilistel põhjustel ehk miks kolida Riiga?

Stūra māja ehk Nurga maja sisehoov.

FOTO: Zane Bitere

Suve hakul tutvustati mind Riias ühel näituse avamisel Kirill Kobriniga, vene päritolu kultuuriajaloolasega, kes oli äsja Londonist Riiga kolinud. Miks kolitakse ära Londonist, on ilmne – elu seal on väljakannatamatult kalliks läinud. Aga miks kolida Riiga, kui kõik kolivad Berliini? Kobrin ütles, et just sellepärast, et kõik kolivad Berliini, otsustas tema Riia kasuks.

Kuula artiklit

1x

Balti riikide pealinnadel on ajalooliselt olnud positiivne roll vene intelligentsi seas: Sergei Dovlatov armastas Tallinna, viimase sõber Alexander Genis on Riias sündinud, Vilniuse vanalinnas on maja, millel uhkustab silt: siin peatus Jossif Brodsky. Baltikumist seest vaadates on meie pealinnad aga kõik suhteliselt ühesugused provintsilinnad, ehk kui aus olla, taandub kõik isiklikele eelistustele. Kusjuures viimaseid ei saa ega tohi alahinnata.

Andke andeks, kallid tallinnased, aga nii vähe, kui ma reisinud olen, on ainus linn, mis minu, päritolult pärnaka jaoks, Tallinnast veel võikam, on Brüssel. Ja asi ei ole selles, et ma ei oleks üritanud. Kureerisin paari aasta eest Eesti Arhitektuurimuuseumis Vilen Künnapu näitust, kes on nii üks kui koos Ain Padrikuga projekteerinud Tallinna kesklinna hulga hooneid (lillepood vanalinnas, Arvutuskeskus, Radisson SAS, EVEA panga hoone, metodisti kirik, kolme torni maja, Viru keskus – ja see ei ole ligilähedaseltki täielik loend).

Künnapu ilmselgelt armastab Tallinna, mida tõestab ka sagedus, millega vanalinn ta maalidel esineb. Ent kuidas ma ka ei üritanud Künnapu kirele pihta saada, jäid need majad minu peas linnast sõltumatuteks objektideks, ning mingitki sümpaatiat Tallinna vastu mul ei kujunenud. Millega ma ei taha öelda, et ma kunagi Tallinna elama ei pruugi sattuda. Ei saa salata, et kui me räägime Eestist, siis töö on Tallinnas. Aga ütleme nii. Inimesed elasid ka Siberis, ent niipea kui tekkis võimalus, tuli suurem osa sealt tulema.

Nurga maja.

FOTO: Indrek Grigor

Avastasin Riia enesele suhteliselt hilja. Mäletan, kuidas kunstiajaloolaste ekskursiooniga Riiga sõites bussiaknast esimest korda Brīvības iela peal kurikuulsat Stūra māja ehk Nurga maja nägin.

Pomposne historistsitlik büroohoone, milles on paiknenud kõigi Läti 20. sajandil okupeeritud võimude julgeolekuorganid, kuni taasiseseisvumise järel kolis sinna lühikeseks ajaks ka Läti politsei. Pikalt tühjana seisnud hoone fassaad renoveeriti pärast 2014. aasta Euroopa kultuuripealinna sündmusi, kui maja esimest korda avalikkusele avati. Praegu on seal okupatsioonimuuseumi ekspositsioon.

See hoone ja mitte Alberta iela juugend on minu jaoks Riia linna arhitektuuriline kulminatsioon. Kui te olete kuulnud jutte Riia juugendist, siis jah, seda on omajagu, ent tegelik vapustus on kvartalite kaupa mööda joonsirgelt tõmmatud tänavaid kulgev historistsitlik orgia, kuhu on võimalikult palju dekoori peale riputatud. Jalutada, või veel parem kimada rattaga õhtul pärast kella kümnet läbi kesklinna, kui linnakodanikud on kõik magalatesse valgunud ja muidu üleautostatud linna laiad prospektid tühjad seisavad, on üks kummalisemaid linnakogemusi, mida tean.

Marko Raat tegi 1999. aastal dokumentaalfilmi «Esteetilistel põhjustel», kus praeguseks Eesti üheks tuntuimaks arhitektuuriajaloolaseks kujunenud Andres Kurg proovib Taani emigreeruda, vastates ametnike küsimustele emigreerumise põhjuste kohta, et talle meeldib Taani modernism.

Samamoodi piisab minu arvates ka Riiga kolimiseks puhtesteetilistest põhjustest. Olen pärit Pärnust, millele arvukad alleed ja funktsionalism annavad kauni ilme, mis aga elukeskkonnana on väikekodanlik auk. Pagedes sealt Tartu Ülikooli, leidsin eest linna, mis vastas kõigile stereotüüpidele, mis mul Tartu kohta olid. Puhtinimlikust seisukohast kujutab Tartu enesest imelist keskkonda. Ma ei usu, et maailmas on palju kohti, kus võib poole kolme ajal öösel tänavakivil istuda ja mööduma juhtunud linnakodanikuga järgmised kaks tundi Kafka «Protsessi» käsikirja tekstoloogilisi iseärasusi arutada. Samas puhtarhitektuurilises mõttes on jälle väga keeruline ette kujutada igavamalt kohti kui Tartu.

Bolderaja raamatupood Riias.

Mis Riia «intellektuaalset» elu puudutab, siis Avotu ielal on väga hubane raamatupood Bolderaja, mille kõrtsmikust peremees on väidetavalt hea Uku Masingu tundja. Mina jälle ei ole iial Masingu pisikust nakatunud ja nii oleme kõigest muust rääkima sattunud. Samas lähedal Ernesta Birznieka-Upīša ielal on baar nimega Aleponja, kus toimub aeg-ajalt mõni kontsert või *performance*.

Aleponja, Riia.

Mõlemale kõrtsile on iseloomulik, et mingit silti majal ega uksele ei ole. Kes teab, astub sisse. Kusjuures Bolderaja on nii hubane, et üks hea kaasmaalane, kes sinna hilisemal öötnunnil juhutati, oli veendunud, et ta on sattunud kellelegi külla. Sealne peremees küsib õlle eest raha puhtpragmatistlike põhjustel, et külla tulevad sõbrad teda paljaks ei jooks.

Bolderja peremees Didzis.

Mainimata ei saa jätta ka dogmaatiliste hipsterite kogunemiskohta Kaņepes kultūras centrs Eesti saatkonna kõrval. Ning kes tahab Riias teha kirjanduslikku retke, siis baar Osiris, mida Pāvs Matsinsi *alias* Paavo Matsini raamatu «Sinine kaardivägi» peategelane iga päev väisab, jääb Kaņepes tules – või sinna minnes – tee peale. Matsinsi kohaselt tuleb Osirises tellida «Lord Byronit», sest kui teile Tartus selle tellimuse peale tolmune luuleraamat ulatatakse, siis Osirises serveeritakse imeline kokteil.

Kafe Osiriss.

Elu ja töö

Kultuuriboheemlus on paratamatult hinnatundlik. Londonist äraolijaid olen ise mitmeid kohanud ning Eestisse residentuuri sattunud kunstnikelt kuuldu kohaselt on valdav osa kultuuri prekariaadist lahkunud ka New Yorgist. Läti Kaasaegse Kunsti Keskuses oli hiljuti ametis New Yorgist pärit vabatahtlik, kes elas Berliinis. Aga räägitakse, et lõnguste uueks meelispaigaks on kujunemas Ateena, mis, nagu professionaalsed kunsturistid rahvusvahelise suurnäituse Documenta 14 möödunudaastast Ateena väljapanekut külastades kogeda võisid, on tõepoolest veel odavam kui Berliin.

Kuidas on aga olukord Riias? Kahetoalise korteri üür Riia kesklinnas, mõnes ülalkirjeldatud historitsistlikest koletistest, on umbes sada eurot soodsam kui Tartus. Sealjuures tasub arvesse võtta, et kui tänava frondiga paralleelselt jooksva maja kangialusest sisse astuda, siis leiab selle tagant tavaliselt veel teise ning sageli ka kolmanda maja. Vaade selle kesklinna korteri aknast võib olla – või märksa tõenäolisemalt on – mõnevõrra piiratud. Kõrged laed ja kummaline tubade jaotus käib loomulikult asja juurde ning on tingitud rikkaste linnakodanike suurte korterite tükeldamisest nõukogude ajal. Viimaseks andis suurepärase võimaluse asjaolu, et paljudel korteritel on kaks eraldi sissepääsu, üks härrasrahvale, teine teenijatele.

Kõige kummalisem olukord, milles olen kolleege Riias elamas näinud, oli ühe 1910. aastal valminud maja viiendal korrusel ahiküttega korteris. Konks seisnes selles, et korteri juurde ei käinud puukuuri, vähemalt mitte toimivat, ent kuivõrd ruumid olid ise võrdlemisi suured, hoiti võrkudesse pakitud küttepude riita toas. Selline romantika on küll taandumas, ent Riia kesklinn

on endiselt täis suuri tühjalt seisvaid kortermaju, millest on heal juhul kasutusel tänavakorruse kaubanduspinnad.

Läti alkoholi hindadega on lugeja tõenäoliselt paremini kursis kui mina. Kuivõrd ma olen eluaeg kesklinnas elanud ja mul ei ole kunagi autot olnud, ei tea ma ka bensiini hindasid võrrelda, ent kui siia veel lisada odavamad ehitusmaterjalid, millest üürikorteris elaja suuremat ei hooli, ning äsja avatud IKEA, millest ta tõenäoliselt vägagi hoolib, siis, head harjumaalased, ma saan aru, kuidas teile ei tundu mõistlik Lätti sõita, aga Liivimaalt lähtudes on see kalkulatsioon mõnevõrra teistsugune.

Kui on valida, kas sõita Pärnust Riiga või Tallinna, ei ole otsus sugugi ühene. Mäletan, et seades aastate eest ühel ilusal varakevadisel hommikul samme Tartu bussijaamast mööda, üle silla, kodu poole, nägin Tartu turu kõrval valgustahvliit, mis reklaamis Riia turgu. Kummastus oli sama suur kui ahvatlus kodutee kohe samas katkestada ja selle asemel poole kuuese bussiga Riiga turule sõita. Ei sõitnud.

Kuid linnalegendid räägivad nii mõnestki kindlameelsest tudengist, kes on otsustanud, et pärast korralikku pummeldamist on kosutuseks vaja tingimata hommikul Riias pelmeene süüa. Viimase avantüüri juures on žest olulisem kui «delikatess», mille järele minnakse, ent ennekõike maitsetaimede ja köögivilja valik on nii hinna kui sortimendi poolest Riia turul Tartu oludest kordades parem. Nii et ausalt öeldes tegi Riia turu reklaam seal Tartu turu kõrval mu meele tol varahommikul üsna kurvaks.

Peamiselt disaineritest koosneva kultuurlumpeeni lood sellest, kuidas nad riigist riiki rändavad, on ilusad küll, aga kuidas ristiinimene Riias enese ja pere ülalpidamiseks tööd saab? Hea küsimus. Ja ega ma vastata ei oska. Kõigepealt loomulikult kõikvõimalikud tõlkijad ning IT-sektori töökohad, sealjuures ka *online*-kasiinod, kel on muide lisaks IT-töötajatele ka *blackjack*i kaartide ladujaid ja ruleti keerutajaid vaja. Tulenevalt asjaolust, et mängu mängitakse üle maailma, töötavad lauad kolmes vahetuses. Aga kord jäi silma ka *airBalticu* kuulutus, millega otsiti kõnekeskusesse eesti keelt valdavalt teenindajat. Ehk kes ei tööta moodsale ajale kohaselt mobiilse kontoriga ehk sülearvutiga kohvikus ja kelle kliendid ei asu laiali teab kus maailma nurkades, sel ei ole paraku just palju valikuid.

Keel

Riputasin mõned aastad tagasi Läti akadeemilises raamatukogus üles näitust. Raamatukogu direktor rääkis võrdlemisi piiratud inglise keelt, kuid maja tehnikuga leidsime ühise keele saksa keele näol. Ka turul avastasin ühe hea tomatite valikuga leti, kus müüja niipea, kui tabab ära, et kunde on välismaalane, räägib kompromissitult ainult saksa keeles.

Mis aga läti keelt puudutab, siis tõenäoliselt on kõik lasteaiast saati kursis heanaaberliku naljaga, et pane lihtsalt iga sõna lõppu «s» ja ongi läti keel. Suur oli mu üllatus, kui Tartu Ülikoolis läti keelt õppida üritades selgus, et see nali on palju tõepärasem, kui oleks osanud arvata. Nii näiteks on lamp läti keeles *lamps* ja trepist on mingisuguse uperpalliga saanud *trepes*. Või elulisem näide. Sisenete *restorānsi* Steiku Hoas ja mida tellite? Loomulikult *steiks*. Tõsi, seal on omad nüansid. Meessoost sõnad tõepoolest lõppevad s'iga, mööndes, et lisaks lihtsalt -s'ile on ka -is või -us.

Hea küll, umbes pooled sõnad lõppevad -s'iga, võiks ju piisata, aga ei, ka naissoost sõnade üks võimalikke lõppe on -s, ning mitmuses saavad kõik naissoost sõnad -s-lõpu, jällegi mööndusega, et mitte lihtsalt -s, vaid -as, -es või -is. Ja et vinti peale keerata, siis meessoost sõnad kaotavad mitmuses oma -s'i mis asendub -i'ga. Ning seda kõike olukorras, kus grammatiline sugu on lause moodustamise juures väga oluline.

Olin kõige halvem õpilane läti keele kursusel. Aga üks, kui mitte ainus asi, mille ma selgeks õppisin, olid numbrid, ja ma ei oleks iial arvanud, kui palju kasu neist võib olla. Kui siia lisada ka näiteks nädalapäevad ja *maisīņš*, lätikeelne sõna kilekoti kohta, mille järele nii nagu Eestis ka Lätis kliendikaardi järel poes küsitakse, siis saab igapäevase ostlemise suurepäraselt läti keeles teha.

Olin enda üle hirmus uhke, kui hiljuti apteegis proviisoriga vaidlesin, kas tabletid, mida ma osta tahtsin, on retseptiga või mitte. Tõsi, ainus sõna, mida mina sealjuures kasutasin oli *nē'*, aga

üllatavalt pika vestluse sai sellega maha pidada. Neile, kes vene keelt oskavad, ei ole see kõik üldse oluline, sellega saab Riias endiselt asjad aetud. Kui välja arvata IKEA pood, kus kogu info on lätikeelne ning klienditeenindajate püüdlikkus eksinud pilkudega eestlastega hakkama saada teeb südame soojaks.

Eestlane Riias

Keda Eesti-Riia kultuuriloolised suhted lähemalt huvitavad, neile saan soovitada Livia Viitoli ja Karl Kello koostatud kaunist kogumikku «Sinu, minu ja meie Riia» (Vanemuise Selts, 2008), kus muuseas saab teada, et eestlased elasid Riias enne lätlasi, ent kui võtta arvesse asjaolu, et Tartu oli ülikooli asutamise ajal Liivimaa kubermangu osa, mille pealinn asus Riias, siis ei ole sugugi üksüheselt selge, kas Eesti ülikool mängis olulist rolli Läti rahvuslikus ärkamises või oli see pigem vastupidi.

Muide, ajalooliselt on eestlaste kogukond Riias paiknenud vaelel pool jõge, Pardaugavas. Segase saatusega Eesti seltsimaja on seal endiselt püsti. Mulle kord osutati, et näe, seisab seal. Aga kõik kesklinnast väljapoole jääv on omaette lugu, ehk mõni teine kord ja võib-olla keegi teine.